



Crna Gora

Zavod za socijalnu i dječju zaštitu

ANALIZA POTREBA I POTENCIJALNIH RESURSA ZA RAZVOJ USLUGE PORODIČNI SMJEŠTAJ ZA STARIJE

Podgorica,

Jul 2019. godina

SADRŽAJ:

REZIME	3
1. UVOD.....	4
2. CILJ I ZADACI ANALIZE.....	5
3. METODOLOGIJA	5
4. ANALIZA	7
4.1 Pružaoci usluge porodičnog smještaja.....	7
4.2 Korisnici.....	9
4.3 Ministarstvo rada i socijalnog staranja	13
4.4 Centri za socijalni rad	14
4.5 Finansijska sredstva	14
5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	15

REZIME

Analiza potreba i potencijalnih resursa za razvoj usluge porodični smještaj za starije realizovana je kako bi se procijenila potreba za porodičnim smještajem za starije osobe, koje ne mogu samostalno da žive u svojoj zajednici, kao i da se utvrde potencijalni resursi za razvoj ove usluge. Izrada Analize je predviđena Strategijom razvoja sistema socijalne zaštite starijih za period od 2018. do 2022. godine u okviru drugog cilja - *Unaprijediti usluge socijalne zaštite starijih.*

Analiza kombinuje kvantitativne i kvalitativne metode obuhvatajući sljedeće komponente: analizu literature, kvantitativno istraživanje sa korisnicima u ustanovama za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica i usluga pomoć u kući i dnevnog boravka, kvalitativno istraživanje sa zaposlenim u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, stručnim radnicima u CSR i pružaocima usluge porodičnog smještaja.

Analiza pokazuje da 63.8% starijih ispitanika kao najprihvatljiviji oblik smještaja procjenjuje smještaj u ustanovu za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica, dok 36.2 % smatra da je porodični smještaj najbolji oblik smještaja za njih. Od pomenutih 36.2 % ispitanika koji su ocijenili porodični smještaj kao najprihvatljiviji većina (32.3 %) ispitanika preferiraju porodični smještaj kod srodnika, dok se manji procenat (4%) ispitanika opredjeljuje za porodični smještaj kod nesrodnika.

U cilju unapređenja i razvoja usluge porodični smještaj za starije neophodno je kontinuirano promovisati uslugu porodični smještaj za starije, izraditi i distribuirati promotivni materijal, izraditi Priručnik za pružaoce usluge, nastaviti sa kontinuiranom podrškom pružaocima usluge u cilju njihovog osnaživanja i unapređenja kvaliteta pružanja ove usluge, razmotriti mogućnost i opravdanost povećanja finansijske naknade, sprovesti i istraživanje o stavovima građana u pogledu pomenute usluge i njihove spremnosti da se pojave u ulozi pružaoca usluge.

1. UVOD

Starije osobe zaslužuju dostojanstven život te im treba omogućiti da uživaju u životu koji im obezbjeđuje adekvatnu zdravstvenu brigu, bezbjednost i aktivno učešće u ekonomskom, socijalnom, kulturnom i političkom životu društva. Svjetski izveštaj o starenju i zdravlju navodi da se starije osobe, najčešće odlučuju da ostanu u svom domu ili zajednici u kojoj su odrasle, jer im to daje osjećaj sigurnosti, bliskosti, a povezano je i sa očuvanjem njihovog osjećaja identiteta i autonomije. Samim tim, starije osobe bi trebale, kao i svi drugi, da imaju pravo na izbor mjesta življenja, pravo da ostanu u sredini u kojoj su odrasle i u kojoj se osjećaju prijatno i sigurno.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravim u članu I navodi da su «sva ljudska bića rođena slobodna i ravnopravna u pogledu dostojanstva i prava». Ravnopravnost se ne mijenja sa godinama: stariji muškarci i žene imaju ista prava kao i oni mlađi od njih. Zaštita prava starijih osoba pomoći će im da vode dostojanstvene i bezbjedne živote, kao ravnopravni članovi društva. Takođe, Madridski međunarodni akcioni plan o starenju (MIPPA 2002) nalaže da treba uzeti u obzir potrebe starijih osoba i poštovati pravo da žive dostojanstveno u svim fazama života.

Broj starijih osoba u svijetu raste i očekuje se da će se procenat osoba starosti 60 godina i više udvostručiti sa 10 na 21 %¹. Rezultati Zavoda za statistiku Crne Gore (MONSTAT) o Popisu stanovništva Crne Gore iz 2011. godine pokazali su nastavak trendova starenja crnogorskog stanovništva. Udio starijih od 65 godina u ukupnom stanovništvu 1991. godine je bio 8,3%, 2003. godine 12,0 % a 2011. godine taj broj je iznosio 12,8%². Povećanje broja starijih osoba predstavlja jedan od izazova i postavlja pred državu sve veće zahtjeve da adekvatno odgovori na potrebe starijih, da odgovori na specifične izazove u poštovanju njihovih ljudskih prava. Povećan broj starijih osoba iziskuje razvoj više mehanizama koji bi osigurali učešće starijih u zajednici.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti u Crnoj Gori predviđa različite usluge socijalne zaštite koje obezbjeđuju podršku starijim osobama i zadovoljenje njihovih potreba, sve u cilju unapređenja kvaliteta života starijih. Usluge socijalne zaštite su: podrška za život u zajednici, savjetodavno-terapijska i socijalno-edukativna usluga, smještaj, neodložne intervencije i druge usluge.

Zakon definiše porodični smještaj kao uslugu koja se obezbjeđuje trudnici, samohranom roditelju sa djetetom do navršene treće godine života, odraslom i starom licu, kojima je usljed socijalnih prilika potrebno zbrinjavanje. Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje usluga porodičnog smještaja-hraniteljstva i porodičnog smještaja propisuju se bliži uslovi za pružanje i korišćenje usluga porodičnog smještaja-hraniteljstva i porodičnog smještaja, normativi i minimalni standardi usluga, procjena podobnosti lica za pružanje usluga, program i način sprovođenja obuke, pružanje stručne podrške, kao i naknadu troškova porodičnog smještaja-hraniteljstva i porodičnog smještaja i naknadu za rad pružaoca usluge. Porodični smještaj obezbjeđuje se kao: standardni smještaj; smještaj uz intenzivnu ili dodatnu podršku; urgentni smještaj; povremeni smještaj.

Usluge podrške za život u zajednici obuhvataju aktivnosti koje omogućavaju starijim osobama da ostanu u sredini u kojoj žive. Međutim, ni ova vrsta podrške pojedinim starijim osobama nije dovoljna da nastave

¹ Politička Deklaracija i Madridski Međunarodni Plan Akcije o Starenju

² Uprava za statistiku Crne Gore - MONSTAT

samostalan život u svom prirodnom okruženju, već se kao mogućnosti njihovog zbrinjavanja javljaju smještaj u ustanovu ili porodični smještaj. To su obično samohrane osobe koje nemaju porodicu ili njihova porodica nije u mogućnosti da o njima brine, osobe narušenog zdravstvenog stanja kojima je potrebna intenzivnija podrška i briga. Uprkos tendenciji ka procesu deinstitutionalizacije, u praksi je smještaj u ustanovu za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica još uvijek preovlađujući oblik zaštite starijih osoba. Prema podacima kojima raspolaže Zavod oko 465 starijih osoba je smješteno u ustanovama, dok uslugu porodičnog smještaja pruža 8 porodica.

U cilju spriječavanja institucionalizacije i velikih promjena u životu starije osobe, porodični smještaj je prepoznat kao adekvatniji vid zaštite, jer omogućava da, izborom odgovarajuće porodice, potrebe starije osobe budu zadovoljene na adekvatan način i da starija osoba ostane u sredini u kojoj je do tada živjela.

Strategija razvoja sistema socijalne zaštite starijih za period od 2018. do 2022. godine u okviru drugog cilja (*Unaprijediti usluge socijalne zaštite starijih*) predviđa izradu Analize potreba i potencijalnih resursa za razvoj usluge porodični smještaj za starije, čiji je nosilac Zavod za socijalnu i dječju zaštitu. Analiza će se baviti standardnim smještajem i smještajem uz intenzivnu ili dodatnu podršku. Do sada u Crnoj Gori nisu rađene Analize koje su se bavile procjenom potreba i resursa za razvoj usluge porodični smještaj za starije.

2. CILJ I ZADACI ANALIZE

Cilj Analize potreba i potencijalnih resursa za razvoj usluge porodični smještaj za starije je procjena potreba za porodičnim smještajem za starije osobe koje ne mogu samostalno da žive u svojoj zajednici.

Zadaci Analize su grupisani na utvrđivanje potreba i utvrđivanje potencijalnih resursa za razvoj usluge porodični smještaj za starije.

Analizom potreba za razvoj usluge ispitalo se sljedeće:

- Koliki procenat starijih osoba, koje su izmještene ili su u riziku od izmještanja iz porodice, bi prihvatio da koristi uslugu porodičnog smještaja?
- Koji su faktori koji dovode do toga da se stariji odluče za porodični smještaj?

Analizom potencijalnih resursa za razvoj usluge ispitalo se sljedeće:

- Koji su razlozi zbog kojih su se porodice odlučile da pruže uslugu porodičnog smještaja za starije?
- Na koji način su centri za socijalni rad uključeni u procesu pripreme i realizacije usluge porodičnog smještaja za starije?
- Koliko je potrebno izdvojiti finansijskih sredstava za uslugu porodičnog smještaja?

3. METODOLOGIJA

Analiza kombinuje kvantitativne i kvalitativne metode obuhvatajući sljedeće komponente: analizu literature, kvantitativno istraživanje sa korisnicima u ustanovama za smještaj odraslih lica sa invaliditetom

i starih lica i usluga pomoć u kući i dnevnog boravka, kvalitativno istraživanje sa zaposlenim u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, stručnim radnicima u CSR i pružaocima usluge porodičnog smještaja.

Na početku Analize sprovedena je analiza relevantne literature koja je obuhvatila međunarodni i nacionalni normativni okvir u ovoj oblasti.

U okviru kvantitativnog dijela, Analiza je urađena na prigodnom uzorku starijih osoba (preko 65 godina starosti) koje su izmještene u ustanove za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica, kao i starijih osoba koje su u riziku da budu izmještene iz zajednice (korisnici usluge pomoć u kući i dnevnog boravka za starije).

Upitnikom je obuhvaćeno:

- 217 korisnika u ustanovama za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica u Risnu, Bijelom Polju i Pljevljima;
- 380 korisnika usluge pomoć u kući;
- 58 korisnika 10 dnevnih boravaka za starije.

Prema podacima kojima raspolaže Zavod za socijalnu i dječju zaštitu u ustanovama za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica trenutno je smješteno 486 korisnika. Korisnici koji su smješteni na palijativnoj njezi i sa teškim mentalnim smetnjama nisu učestvovali u analizi. Zbog veće dostupnosti, odabrani su korisnici usluge pomoć u kući koju realizuje Ministarstvo rada i socijalnog staranja u saradnji sa Kancelarijom UNDP, a koja se odvija preko CSR u 15 opština: Nikšić, Plužine, Bijelo Polje, Pljevlja, Žabljak, Berane, Andrijevića, Petnjica, Danilovgrad, Rožaje, Cetinje, Plav, Gusinje, Mojkovac i Kolašin. Slučajnim uzorkom je odabrano 380 korisnika.

U Analizi nije iskorišćeno 10% upitnika iz razloga što su pojedini korisnici smatrali neprihvatljivim navedene oblike smještaja. Jedina prihvatljiva opcija za njih je ostanak u njihovoj kući ili da budu smješteni kod svoje djece. Takođe, upitnike nije popunio dio korisnika koji nisu ispunjavali uslov u pogledu starosne dobi od preko 65 godina.

U okviru kvalitativnog dijela Analize realizovane su sledeće aktivnosti:

- Intervju sa zaposlenim u Ministarstvu rada i socijalnog staranja;
- Konsultacije sa 11 stručnih radnika iz CSR koji rade sa odraslim i starijim osobama putem ankete sa otvorenim pitanjima, pri čemu su stručni radnici bili dodatno kontaktirani telefonom u cilju boljeg razumijevanja informacija ukoliko je to bilo potrebno;
- Intervju sa 6 pružaoca usluge porodičnog smještaja za starije osobe.

Intervju sa zaposlenim u Ministarstvu rada i socijalnog staranja je realizovan u cilju njihovog uključivanja u postupak razvijanja metodologije, kao i radi sagledavanja stavova Ministarstva rada i socijalnog staranja u vezi daljeg razvoja porodičnog smještaja za starije osobe.

Cilj konsultacija sa stručnim radnicima iz CSR je bio da se dodje do podataka koji se odnose na mapiranje razvijenosti usluge porodičnog smještaja, stepen informisanosti korisnika i potencijalnih pružaoca usluge o postojanju usluge porodičnog smještaja, kao i načinu praćenja realizacije usluge i pružanja stručne podrške. Prema podacima kojima raspolaže Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, u Crnoj Gori trenutno

postoji 8 pružaoca usluge porodičnog smještaja³ za starije i to u opštinama Podgorica, Cetinje, Kolašin i Pljevlja.

Kako bi se dobili detaljniji podaci o načinu pružanja usluge porodičnog smještaja za starije, kao i sagledali izazovi i potreba unapređenja pružanja usluge, planirano je da se realizuje 8 intervjua sa pružaocima usluge. Pružaoci usluge su prethodno bili kontaktirani, u saradnji sa centrima za socijalni rad, koji su ih informisali o Analizi i osnovnim pravilima etičnosti i anonimnosti i ponudili im da učestvuju u izradi Analize. Takođe su ih obavijestili da je učešće dobrovoljno i da neprihvatanje učešća neće uticati na dalju podršku centra pružaocima usluga. Ukoliko su pružaoci usluge pokazali zainteresovanost i spremnost da uzmu učešće, voditelj slučaja je tražio od njih saglasnost da njihov kontakt proslijedi istraživaču. Tokom prvog kontakta sa pružaocem usluge, istraživač je ponovio pravila i dao detaljnije informacije o samoj Analizi, njenim ciljevima i zadacima, nakon čega se pružaocu ponovo pružila prilika da se izjasni da li prihvata ili odbija učešće u intervjuu. Od 8 pružaoca usluge porodičnog smještaja za starije, njih 6 je prihvatilo učešće u Analizi i sa njima je obavljen intervju.

Jedno od ograničenja kod izrade Analize jeste nedovoljna obuhvatnost uzorka tj. analizom nije obuhvaćen uzorak građana u cilju ispitivanja njihove informisanosti o postojanju usluge porodičnog smještaja za starije, kao i njihovog stava i spremnosti da eventualno pruže smještaj starijoj osobi. Usled finansijskih i resursnih ograničenja nije ih bilo moguće uključiti. Međutim, kao ključni resurs obuhvaćeni su trenutni pružaoci usluge porodični smještaj za starije, koji su važan izvor podataka o tome koji su razlozi, odnosno motivi koji su ih podstakli da pruže smještaj starijoj osobi, kao i izvor podataka o tome na koji način pružaju ovu uslugu i koji vidovi podrške su im neophodni.

Takođe, analiza nije uključila korisnike iz privatnih domova za starije osobe i korisnike usluge pomoć u kući koju obezbjeđuju drugi pružaoci usluga (NVO i OOCK) i to zbog finansijskih i resurnih ograničenja i teže dostupnosti. Pretpostavljalo se da neće biti značajnih razlika u mišljenju između korisnika koje bi mogle uticati na validnost nalaza. Odabrani uzorak dovoljno dobro reprezentuje populaciju koja je potrebna za izradu Analize.

4. ANALIZA

4.1 Pružaoci usluge porodičnog smještaja

U Crnoj Gori, u četiri opštine, trenutno postoji 8 pružaoca usluge porodični smještaj za starije od kojih 7 porodica pruža smještaj srođnicima a samo 1 porodica pruža smještaj nesrođniku. U tabeli br.1 predstavljen je pregled pružaoca usluge porodični smještaj po opštinama.

Tabela 1. Pregled pružaoca usluge porodični smještaj po opštinama

Opština	Porodični smještaj		Ukupno
	srođnicima	nesrođnicima	
Cetinje	1	0	1
Podgorica	4	0	4
Kolašin	1	1	2
Pljevlja	1	0	1
Ukupno	7	1	8

³ Na srođničkom porodičnom smještaju se nalazi 7 starijih osoba, a na nesrođničkom 1 starija osoba.

Nakon razgovora sa stručnim radnicima nadležnih centara za socijalni rad, 6 pružaoca usluge je prihvatilo da učestvuje u izradi Analize, te su sa njima obavljani intervjui putem telefona. Intervjui su sprovedeni shodno prethodno definisanim pitanjima koja su se odnosila na razloge i motive zbog kojih su se porodice odlučile da pruže smještaj starijoj osobi, na sam način pružanja usluge porodični smještaj, kao i na izazove i teškoće sa kojima su se suočavali tokom svakodnevnog pružanja usluge.

Pružaoци pomenute usluge, kao jedan od glavnih razloga zbog kojeg su se odlučili da pruže porodični smještaj, ističu ljubav i poštovanje prema starijoj osobi. Takođe, navode da zbog osjećanja krivice i saosjećanja sa starijom osobom nisu željeli niti mogli prihvatiti da stariju osobu smjeste u ustanovu kada oni mogu da joj pruže adekvatnu brigu. Prepoznali su da je starijim osobama potrebna posebna njega i briga kako bi se zadovoljile njihove osnovne potrebe i da im je veoma važno da postoji neko ko ih može saslušati. Smatraju da je porodično okruženje za starije jako značajno i da deluje pozitivno na njihovo cjelokupno funkcionisanje. Starije osobe, prema njihovom mišljenju, se osjećaju prihvaćeno i manje usamljeno u okviru porodice. Pružaoci usluge su svjesni prolaznosti i starosti, i navode da se nadaju da će sutra i o njima neko brinuti na sličan način.

Iz razgovora sa porodicama došlo se do podataka da se trenutno na smještaju nalaze starije osobe ženskog pola, starosti preko 65 godina, koje nisu zasnovale svoju porodicu a nisu više u mogućnosti da samostalno funkcionišu. To su uglavnom nepokretne ili slabo pokretne osobe, sa različitim zdravstvenim problemima, s tim da neke od njih imaju i mentalne smetnje.

Porodice pružaju smještaj starijim osobama u trajanju od 5 do 10 godina. Redovno im pripremaju obroke, vode računa o njihovoj higijeni, pružaju im zdravstvenu njegu (kontrolišu uzimanje terapije i vode kod doktora), provode slobodno vrijeme sa njima (šetaju, vode ih na izlete) shodno mogućnostima i potrebama starijih osoba. Takođe, trude se da održe kontakt starijih osoba sa licima važnim za njih. Nastoje da ih ne ostavljaju dugo same i da je uvijek neko uz njih.

Većina ispitanika navodi da su uspostavili dobar odnos i komunikaciju sa starijom osobom s tim da je u pojedinim porodicama bilo nesuglasica i bilo je potrebno vrijeme da se svi adaptiraju na novonastalu situaciju. Neke starije osobe su bile prinuđene da napuste kuću na selu, u kojoj su odrasle i živjele, što je bio veliki izvor stresa za njih i zahtijevalo je više vremena za adaptaciju na novu sredinu. Starije osobe teško prihvataju promjene, opadanje fizičke snage i zdravlja, ispoljavaju strah od povećanog stepena zavisnosti od drugih. Dešavalo se da se starije osobe povrijede prilikom pada i zato porodice ističu da ih je strah da ih ostave same, što iziskuje dodatnu organizaciju unutar porodice. Neke od teškoća sa kojima su se susretali su se odnosile na to da su starije osobe odbijale da uzimaju terapiju ili su u nekom periodu bile nesaradljive, s tim da su porodice ipak uspjevale riješiti nesuglasice i probleme.

Pružaoци porodičnog smještaja su mišljenja da bi finansijska naknada mogla biti veća naročito kako bi se mogli pokriti svi troškovi adekvatne brige o starijima. Ističu da su pružali smještaj starijoj osobi i prije nego su počeli da dobijaju naknadu, da pružaju smještaj prvenstveno iz ljubavi i uvažavanja, a ne zbog finansijskih sredstava. Smatraju da stariji ljudi, kao i svi ostali, trebaju ljubav, naklonost i pažnju.

Na osnovu razgovora sa pružaoциma porodičnog smještaja zaključuje se da su oni poznavali stariju osobu prije nego su joj pružili porodični smještaj. Uspostavili su odnos povjerenja i bliskosti sa starijom osobom,

što je doprinijelo bržem međusobnom prilagođavanju na zajednički život. Ističu da su ih ljubav, poštovanje i saosjećanje sa starijom osobom podstakli da joj pruže što ispunjeniji život u njihovoj porodici.

4.2 Korisnici

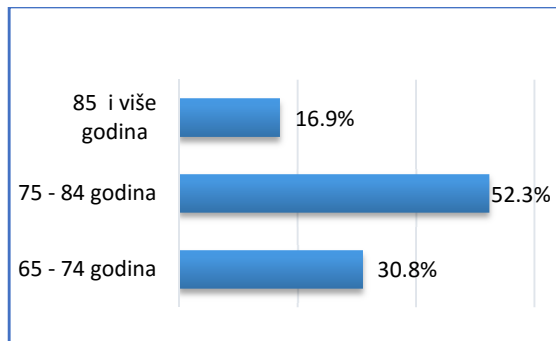
Upitnikom je ispitano 655 starijih osoba starosti od 65 do 100 godina, koje su izmještene u ustanove za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica i one koje su u riziku da budu izmještene iz zajednice (korisnici usluge pomoć u kući i dnevnog boravka za starije). Analiza nije obuhvatila starije osobe smještene na palijativnoj njezi i sa teškim mentalnim smetnjama. Odgovori su analizirani metodama deskriptivne statistike (frekventnost odgovora i ukrštanje odgovora) u SPSS statističkom programu.

Tabela 2. Broj ispitanih korisnika u odnosu na vrstu usluge za starije

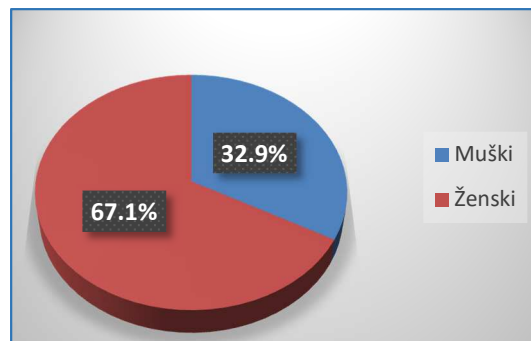
Pomoć u kući	Dnevni boravak za starije	Ustanova za smještaj starih lica
380	58	216

Najveći procenat ispitanika je starosne dobi od 75 do 84 godina (52,3%), dok je najmanje zastupljena starosna grupa od 85 i više godina starosti (16,9%). Kada je u pitanju polna struktura ispitanika, najveći procenat čine ispitanice ženskog pola (67,1%), dok je uzorkom obuhvaćeno 32,9 % ispitanika muškog pola. Od ukupnog broja ispitanika njih 75,8 % mogu samostalno da se kreću, dok 24,2 % trebaju pomoć pri kretanju ili su nepokretni.

Slika 1. Starosna struktura korisnika

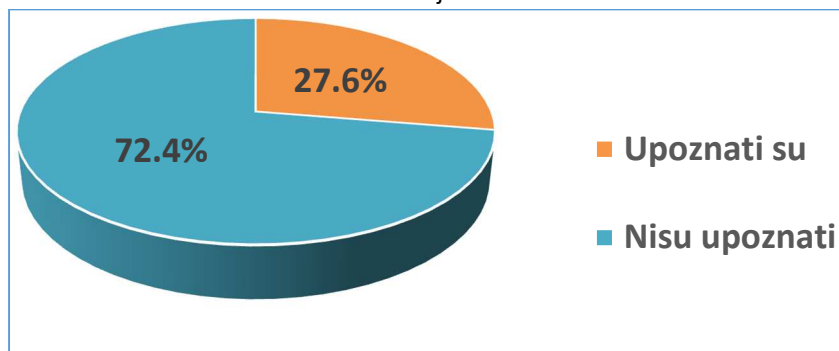


Slika 2. Polna struktura korisnika



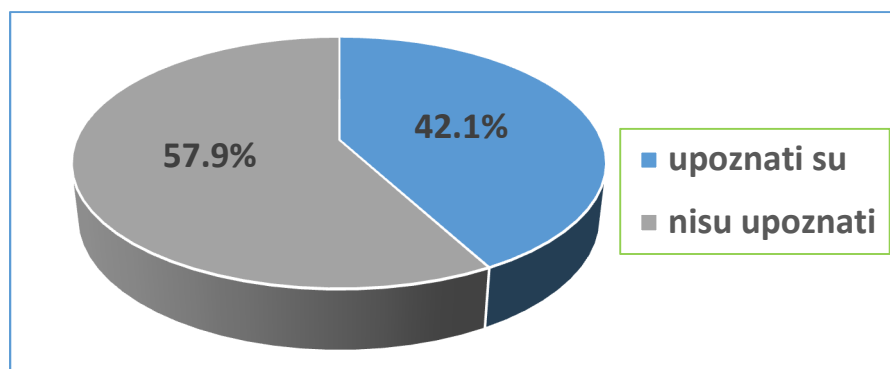
Podaci pokazuju da je mali procenat korisnika usluge pomoć u kući i dnevnog boravka (27.6 %) upoznat sa postojanjem usluge porodični smještaj za starije, dok većina korisnika (72.4 %) je izjavilo da nisu upoznati sa ovom uslugom.

Slika 3. Upoznatost korisnika usluge pomoć u kući i dnevnog boravka sa postojanjem porodičnog smještaja za starije.



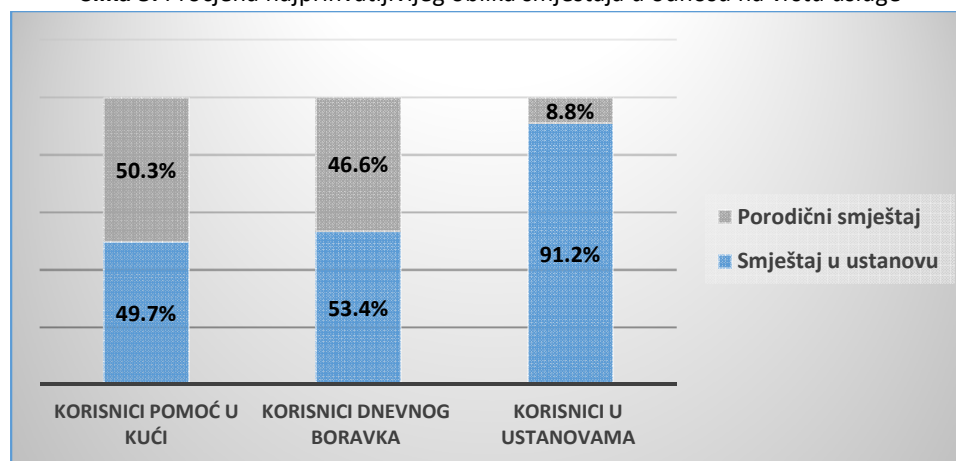
Ispitanici koji su upoznati sa postojanjem porodičnog smještaja istakli su da su saznali za ovu uslugu putem sredstava javnog informisanja, od stručnih radnika iz centara za socijalni rad, kao i preko rođaka i prijatelja.

Slika 4. Upoznatost korisnika, prilikom smještaja u ustanovu za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica, sa mogućnošću smještaja u porodicu.



Kada su u pitanju korisnici u ustanovama, njih 42.1 % je prilikom smještaja u ustanovu bilo upoznato sa uslugom porodični smještaj za starije s tim da su uglavnom bili informisani od strane stručnih radnika iz centara za socijalni rad. Ipak, 57.9% korisnika nije bilo upoznato sa postojanjem ove usluge.

Slika 5. Procjena najprihvatljivijeg oblika smještaja u odnosu na vrstu usluge



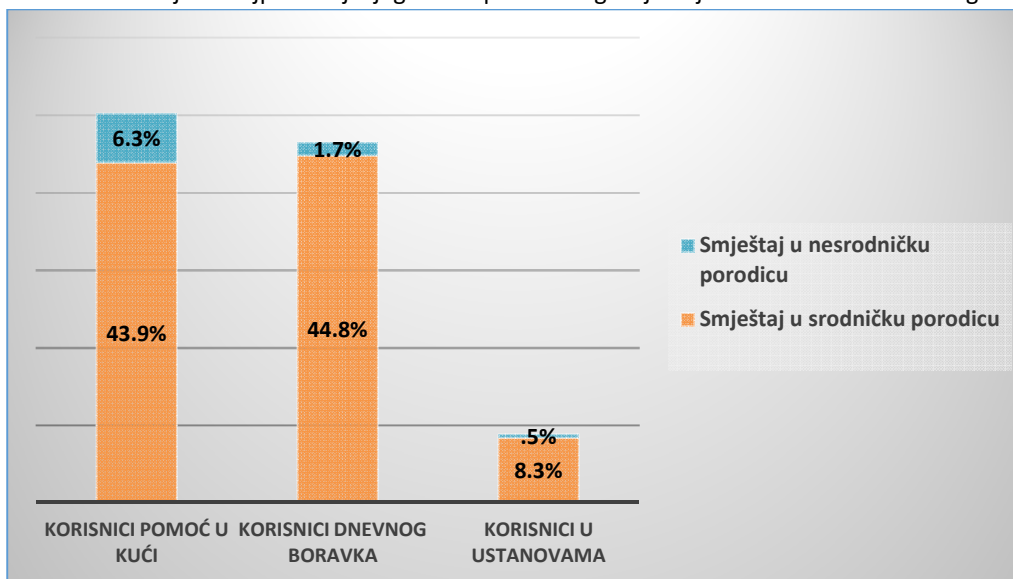
Analiza pokazuje da postoji značajna razlika u procjeni prihvatljivosti oblika smještaja između starijih korisnika u odnosu na vrstu usluge koju koriste. Veliki procenat (91.2%) starijih korisnika, smještenih u ustanovu za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica, su procijenili smještaj u ustanovu kao najprihvatljiviji oblik smještaja, dok ne postoji velika razlika između korisnika pomoć u kući i dnevnog boravka u procjeni prihvatljivosti oblika smještaja.

Najveći broj korisnika (91.2%) smještenih u ustanovu se opredijelilo za smještaj u ustanovu iz razloga što su se već adaptirali na život u ustanovi. Ispitanici ističu da nemogućnost brige o sebi, bolest i samoća su glavni razlozi zbog kojih su smješteni u ustanovu. Navode da u ustanovi dobijaju adekvatnu medicinsku njegu i brigu, redovne obroke, dobar smještaj, da su uspostavili dobre odnose sa drugim korisnicima i da su zadovoljni osobljem koje brine o njima. Korisnici naglašavaju da kvalitetnu medicinsku brigu mogu samo dobiti u ustanovi. Pojedini ispitanici navode da nemaju svoju rodbinu, da nema ko da brine o njima i da su se zato opredijelili za dom. Neki ispitanici koji imaju rodbinu ističu da ne žele da žive kod njih, jer ne žele da su im na teretu.

Kada su u pitanju korisnici usluge pomoć u kući i korisnici dnevnog boravka, nema značajne razlike u procjeni najprihvatljivijeg oblika smještaja. Polovina korisnika usluge pomoć u kući (49,7 %) i nešto više od polovine korisnika dnevnog boravka (53.4%) su ocijenili smještaj u ustanovu kao najprihvatljiviji oblik smještaja.

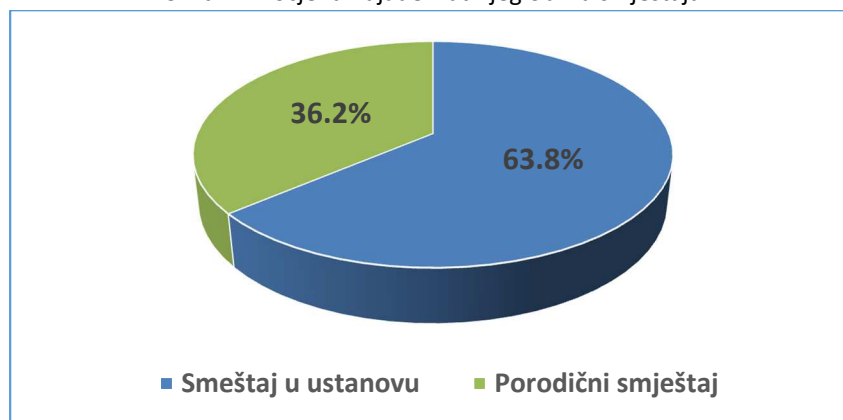
Ispitanici koji preferiraju smještaj u ustanovu ističu da ustanova pruža adekvatnu medicinsku njegu, ishranu, brigu tokom dana i noći. Prepoznaju i značaj druženja sa svojom generacijom. Pojedini ispitanici smatraju da je ustanova najbolji izbor za one o kojima porodica ne može da brine, dok drugi procjenjuju smještaj u ustanovu kao najbolje rješenje za stare koji ne mogu da brinu o sebi a ne žele da budu nikome na teretu. Ističu da bi u ustanovi imali sve uslove da vode normalan život.

Slika 6. Procjena najprihvatljivijeg oblika porodičnog smještaja u odnosu na vrstu usluge



Na osnovu slike 6. se može zaključiti da najveći procenat ispitanika (97,1%), koji su se opredijelili za porodični smještaj, bi željeli da budu smješteni kod srodnika. Naime, ovi ispitanici ističu da bi kod srodnika imali najveći stepen slobode, adekvatnu brigu i njegu. Takođe, navode da bi kod njih imali pažnju, zaštitu i živjeli bi u sigurnom okruženju. Smatraju da su to ipak osobe koje oni poznaju i vole, u koje imaju povjerenje i koje bi na najbolji način odgovorili na njihove potrebe. Sa njima se ne bi osjećale usamljeno već bi imale sa kim da razgovaraju i da idu u šetnje. Smatraju da promjena ne bi bila toliko velika kao prilikom smještaja kod nepoznatih ljudi ili u ustanovu. Ističu da bi teško mogli da se adaptiraju na drugačiji način života i upoznavanje novih ljudi. Mali procenat ispitanika (8,5%) bi želio da bude smješten kod nesrodnika obrazlažući to činjenicom da nemaju svoju rodbinu, a da bi željeli da ostanu da žive u svojoj zajednici.

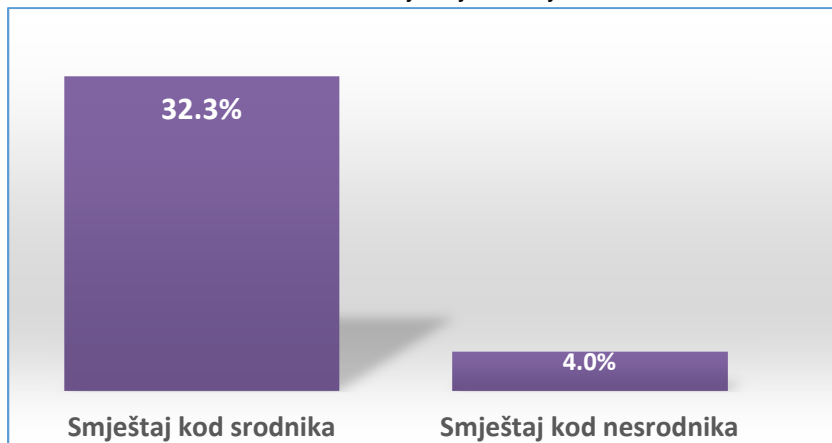
Slika 7. Procjena najadekvatnijeg oblika smještaja



Podaci pokazuju da 63.8% ispitanika kao najprihvatljiviji oblik smještaja procjenjuje smještaj u ustanovu za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica, dok 36.2 % smatra da je porodični smještaj najbolji

oblik smještaja za njih. Najveći procenat korisnika smještenih u ustanovu za smještaj starih lica se već adaptirao na uslove života u ustanovi i zadovoljni su uslugama koje tamo dobijaju. Za njih bi bilo kakva promjena predstavljala veliki stres, a naročita ponovna promjena okruženja i dotadašnjeg načina funkcionisanja, zbog čega su se oni u najvećem broju opredijelili za smještaj u ustanovu. Ovo je uticalo na umanjenje cjelokupnog procenta ispitanika koji bi željeli da koriste uslugu porodičnog smještaja.

Slika 8. Porodični smještaj za starije



Analiza ukazuje da 32.3 % ispitanika preferiraju porodični smještaj kod srodnika, dok se 4% ispitanika opredjeljuje za porodični smještaj kod nesrodnika. Ispitanicima je jako značajan faktor to da poznaju osobe kod kojih bi bili smješteni. To bi im umanjilo anksioznost i stres zbog promjene i olakšalo im adaptaciju u porodici. Takođe, imali bi više povjerenja u osobe koje bi brinule o njima što bi doprinijelo njihovom većem osjećanju sigurnosti.

4.3 Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Sa zaposlenim u Ministarstvu rada i socijalnog staranja sproveden je intervju. Oni su istakli da su Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti usvojenim 2013. godine, propisani, a Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje usluga porodičnog smještaja-hraniteljstva i porodičnog smještaja precizirani bliži uslovi za pružanje i korišćenje usluge porodičnog smještaja, normativi i minimalni standardi usluga, procjena podobnosti lica za pružanje usluga, program i način sprovođenja obuke, pružanje stručne podrške, kao i naknadu troškova porodičnog smještaja i naknadu za rad pružaoca usluge. Pored toga, smatraju da korisnici a i pružaoci usluge porodičnog smještaja nisu dovoljno upoznati sa postojanjem navedene usluge. Ističu da bi razvoj usluge porodični smještaj za starije doprinio procesu deinstitucionalizacije odnosno smanjenju broja starijih lica smještenih u ustanove za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica. Jedna od njihovih preporuka za unapređenje usluge porodični smještaj za starije jeste unapređenje normativa i minimalnih standarda usluge porodičnog smještaja, načina pružanja stručne podrške i praćenja samog procesa pružanja usluge. Takođe, predlažu da se kontinuirano promoviraju usluga porodični smještaj za starije u cilju informisanja šire javnosti o samoj usluzi.

4.4 Centri za socijalni rad

U okviru izrade Analize realizovane su, putem ankete sa otvorenim pitanjima, konsultacije sa 11 stručnih radnika iz CSR koji rade sa odraslim i starijim osobama.

Dobijene su informacije o razvijenosti usluge porodičnog smještaja za starije. Kao što je već rečeno, trenutno postoji 8 pružaoca usluge porodičnog smještaja i to u 4 opštine. Stručni radnici ističu da nema zahtjeva ili je jako malo zahtjeva od strane starijih korisnika za porodičnim smještajem. Još veći problem je što nema zainteresovanih porodica za pružanje porodičnog smještaja.

Stručni radnici redovno informišu starije osobe sa mogućnošću porodičnog smještaja naročito ukoliko postoji srodnik koji bi se potencijalno mogao motivisati da postane pružalac usluge. Takođe, prije smještaja korisnika u ustanovu, ukoliko imaju srodnike ispituje se mogućnost smještaja u porodicu. Potencijalnim pružaocima usluge daju se potrebne informacije o pravima i obavezama vezanim za pružanje ove usluge.

Do sada većina centara za socijalni rad nije sprovodila kampanje ili druge promotivne aktivnosti u cilju informisanja građana o postojanju porodičnog smještaja. U okviru Dana otvorenih vrata koje organizuju centri za socijalni rad, kroz promociju usluge porodičnog smještaja, veći akcenat je bio na hraniteljstvu. Pojedini centri prepoznaju važnost promocije ove usluge, pa su započeli sa televizijskim gostovanjima, a planiraju i održavanje tribina, konferencija kao i posjete mjesnim zajednicama i klubovima penzionera. Takođe, planiraju da pripreme promotivni materijal i to sve u cilju upoznavanja javnosti sa ovom uslugom.

Stručni radnici prate sam proces pružanja usluge kroz sljedeće aktivnosti, definisane planom usluga za korisnika: kućne posjete nekoliko puta godišnje, telefonski razgovori sa pružaocima usluge i sa korisnicima, kontakti u CSR sa pružaocima usluge, dostavljanje godišnjih izvještaja od strane pružaoca usluge i po potrebi i posebnih izvještaja zavisno od životnih okolnosti korisnika i porodice.

Kao neke od teškoća koje su javljale tokom pružanja same usluge, stručni radnici navode da se dešavalo da pružaoci porodičnog smještaja budu nezadovoljni finansijskom podrškom države očekujući veći iznos. Takođe, smatraju da je potrebno kontinuirano pružati podršku i osnaživati pružaoce usluge, jer je jako zahtjevno i odgovorno voditi brigu o licima koja su stara i bolesna.

Stručni radnici prepoznaju potrebu za razvojem i unapređenjem usluge porodičnog smještaja za starije. Ističu da se povećava broj samohranih starijih lica koji nemaju bliže srodnike, a koji nisu saglasni da idu u dom. Takođe, mali broj građana starije populacije je upoznat sa ovom vrstom usluge, pa je stoga i malo zahtjeva, dok sa druge strane većina starijih osoba teško se odlučuje da se izmjesti iz svoje kuće, čak će se lakše odlučiti za institucionalni vid zaštite kako ne bi opteretili srodnike. Ističu da nema zainteresovanih nesrodničkih porodica i da je sve manje zainteresovanih i srodničkih i da je stoga jako važno raditi na promociji porodičnog smještaja za starije i informisanju šire javnosti.

4.5 Finansijska sredstva

Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje usluga porodičnog smještaja-hraniteljstva i porodičnog smještaja propisana je naknada troškova porodičnog smještaja i naknada za rad pružaocu usluge. Mjesečna naknada troškova smještaja korisnika na porodičnom smještaju, utvrđuje se u visini troškova smještaja u javnu ustanovu socijalne i dječje zaštite, koju određuje nadležni organ državne uprave.

Naknada za rad pružaoca usluge standardnog porodičnog smještaja, utvrđuje se u procentu od visine troškova smještaja korisnika u javnu ustanovu socijalne i dječje zaštite: 30% za jednog korisnika i 15% za svakog sljedećeg korisnika, kada je na smještaju više od jednog korisnika.

Naknada za rad pružaoca usluge porodičnog smještaja uz intezivnu ili dodatnu podršku, utvrđuje se u procentu od visine troškova smještaja korisnika u javnu ustanovu socijalne i dječje zaštite: 50% za jednog korisnika i 25% za svakog sljedećeg korisnika, kada je na smještaju više od jednog korisnika.

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

5.1 Zaključci

- Analiza pokazuje da su ljubav, poštovanje, saosjećanje sa starijom osobom podstakli pružaoce usluge porodični smještaj za starije da pruže smještaj starijoj osobi, prepoznajući značaj porodičnog okruženja za stariju osobu i njen pozitivan uticaj na opšte mentalno stanje i psihofizičko zdravlje starih osoba. Značajno je napomenuti da je donošenju odluke o pružanju smještaja doprinijelo to što su već poznavali stariju osobu i što su imali uspostavljen odnos povjerenja i bliskosti sa njom. Uprkos raznim izazovima sa kojima se susrijeću jer treba pružiti podršku starijima i pomoći im da se adaptiraju na nove uslove života, odgovoriti na njihove potrebe i biti im stalno dostupni, oni se trude da ih prevaziđu i da pruže starijoj osobi što adekvatniju njegu. Takođe, ističu da bi za kvalitetniji život starije osobe finansijska naknada mogla biti malo veća.
- Analiza ukazuje da je mali procenat korisnika informisan o postojanju usluge porodični smještaj za starije. Naime 27.6 % korisnika usluge pomoć u kući i dnevnog boravka je upoznato sa mogućnošću pružanja ove usluge (putem medija, od stručnih radnika iz CSR, od rodbine..), dok je 42.1 % korisnika u ustanovama za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica bilo upoznato sa uslugom porodični smještaj za starije prilikom smještaja u ustanovu (uglavnom od stručnih radnika iz CSR).
- Analiza pokazuje da postoji značajna razlika u procjeni prihvatljivosti oblika smještaja između starijih korisnika u odnosu na vrstu usluge koju koriste. Veliki procenat (91.2%) starijih korisnika, smještenih u ustanove za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica, procjenjuje smještaj u ustanovu najprihvatljivijim oblikom smještaja. Korisnici u ustanovama za smještaj starijih lica su se već adaptirali na uslove života u ustanovi i zadovoljni su uslugama koje tamo dobijaju. Za njih bi bilo kakva promjena predstavljala veliki stres, a naročita ponovna promjena okruženja i dotadašnjeg načina funkcionisanja, zbog čega su se oni u najvećem broju i opredijelili za smještaj u ustanovu.
- Između korisnika pomoć u kući i dnevnog boravka ne postoji značajna razlika u procjeni prihvatljivosti oblika smještaja. Polovina korisnika usluge pomoć u kući (50.3 %) i nešto manje od polovine korisnika dnevnog boravka (46.6%) su ocijenili porodični smještaj kao najprihvatljiviji oblik smještaja.

- Najveći procenat ispitanika (97,1%), koji su se opredijelili za porodični smještaj, bi željeli da budu smješteni kod srodnika i kao glavne razloge navode osjećaj sigurnosti, prijatnosti i slobode kod ljudi koje poznaju. Smatraju da bi im oni pružili adekvatnu brigu i njegu i pravovremeno odgovorili na njihove potrebe. Ono što ističu kao veoma važno jeste to da smatraju da bi se lakše adaptirali na način života kod srodnika, jer bi teško mogli podnijeti velike promjene koje podrazumijeva smještaj kod nepoznatih ili u ustanovi. Mali procenat bi želio da bude smješten kod nesrodnika obrazlažući to činjenicom da nemaju svoju rodbinu, a da bi željeli da ostanu da žive u svojoj zajednici.
- Kada se sumiraju svi rezultati Analize može se zaključiti da 63.8% starijih ispitanika kao najprihvatljiviji oblik smještaja procjenjuje smještaj u ustanovu za smještaj odraslih lica sa invaliditetom i starih lica, dok 36.2 % smatra da je porodični smještaj najbolji oblik smještaja za njih. Od pomenutih 36.2 % ispitanika koji su ocijenili porodični smještaj kao najprihvatljiviji većina (32.3 %) ispitanika preferiraju porodični smještaj kod srodnika, dok se manji procenat (4%) ispitanika opredjeljuje za porodični smještaj kod nesrodnika.
- Stručni radnici iz centara za socijalni rad prepoznaju potrebu za razvojem i unapređenjem usluge porodični smještaj za starije. Međutim, ističu da je problem što nema zahtjeva ili je jako malo zahtjeva od strane starijih korisnika za porodičnim smještajem. Još veći problem je nepostojanje zainteresovanih porodica za pružanje porodičnog smještaja. Stručni radnici redovno informišu starije osobe i njihove srodnike sa mogućnošću porodičnog smještaja. Takođe, stručni radnici prate sam proces pružanja usluge kroz razne aktivnosti koje su definisane planom usluga za korisnika. Do sada većina centara za socijalni rad nije realizovala kampanje ili druge promotivne aktivnosti u cilju informisanja građanja o postojanju porodičnog smještaja. Ipak prepoznaju važnost sprovođenja promocije usluge porodični smještaj za starije u cilju informisanja šire javnosti sa postojanjem ove usluge.
- Što se tiče finansijskih sredstava i naknada koje pružaoci usluge dobijaju, Zakonom je regulisano to pitanje i utvrđen iznos naknade s tim da pružaoci usluga smatraju da je taj iznos ipak nedovoljan s obzirom na složenost zahtjeva i potreba starijih lica.

5.2 Preporuke

Na osnovu rezultata urađene Analize, a u cilju unapređenja i razvoja usluge porodični smještaj za starije, kreirane su sljedeće preporuke:

- Neophodno je kontinuirano promovisati uslugu porodični smještaj za starije putem medija, dana otvorenih vrata, konferencija, okruglih stolova, tribina sa potencijalnim korisnicima i pružaocima.
- Odštampati i distribuirati brošure o usluzi porodičnog smještaja za starije.
- Potrebno je izraditi Program šestomjesešne kampanje sa Akcionim planom kojim će, pored ostalog, biti određene ciljne grupe, promotivne aktivnosti, moto kampanje i sl.

- Potrebno je uraditi Priručnik za pružaoce usluge kako bi na kvalitetniji način sprovodili pomenutu uslugu i odgovorili potrebama i zahtjevima starijih lica, kao i organizovati obuku za pružaoce usluga.
- Centri za socijalni rad trebaju da nastave da kontinuirano podržavaju pružaoce usluge u cilju njihovog osnaživanja i unapređenja kvaliteta pružanja ove usluge koja je veoma zahtjevna i odgovorna.
- Razmotriti mogućnost i opravdanost povećanja finansijske naknade kako bi se unaprijedilo pružanje usluge i motivisali potencijalni pružaoci usluge da pruže smještaj starijoj osobi.
- U cilju sagledavanja kompletne situacije u pogledu potreba i resursa za primjenu usluge porodični smještaj za starije potrebno je sprovesti i istraživanje o stavovima građana u pogledu pomenute usluge i njihove spremnosti da se pojave u ulozi pružaoca usluge.